

УДК 821.161.3:82-1 А.Разанаў

Т.А. Дубоўская,

аспірант кафедры беларускай літаратуры ВДУ імя П.М. Машэрава

БЕЛАРУСКАЯ МЕНТАЛЬНАСЦЬ НА ФОНЕ НЯМЕЦКАГА КАНТЭКСТУ Ё КНІГАХ АЛЕСЯ РАЗАНАВА «ГАНОВЕРСКІЯ ПУНКЦІРЫ» І «ТРЭЦЬЕ ВОКА»

Нямецкі кантэкст у творчасці А. Разанава моцна звязаны з урбаністычнай тэмай. Еўрапейскія вытокі і еўрапейскія прыкметы протабеларускай і беларускай культуры, народжанай горадам (ад часоў Магдэбургскага права [1] да той урбанізацыі, што вызначыла сучаснае аблічча беларускага гарадскога асяроддзя), адлюстраваныя ў беларускай літаратуры параўнаўча менш, чым прыкметы беларушчыны вясковай, народжанай на па-за гарадскіх абшарах. Спрощанае, прымітывізаванае ўяўленне пра нацыянальную беларускую ідэнтычнасць увогуле мае на ўвазе ігнараванне ўрбаністычнага сегмента ў беларускай канцэптасферы, што істотна дэфармуе беларускую карціну свету, робіць яе неадэкватнай.

Алесь Разанаў з'яўляецца адным з тых нацыянальных мастакоў, якія «рэстаўруюць», рэабілітуюць падобныя светапоглядныя лакуны; для А. Разанава тэма горада – натуральная і частотная. Называючы адну са сваіх кніг «У горадзе валадарыць Рагвалод», паэт замацоўвае гэтую арганічнасць урбанізму для беларускай культуры, якая ўсё ж не страціла незваротна сваіх эліт – нягледзячы на тое, што перажыла цэлыя перыяды ўціску беларускай мовы і беларускай нацыянальнай свядомасці на вышэйшых, афіцыйных узроўнях соцыуму, лакалізаваных зазвычай у гарадскіх асяродках.

Урбанізм у беларускай паэзіі ХХ–ХХІ стст. мае свой, дастаткова выразны, разгалінаваны і прадстаўнічы жанрава-стыльвы дыяпазон. Корпус прэцэдэнтных тэкстаў тут створаны найперш М. Багдановічам, Я. Купалам, З. Бядулем, В. Ластоўскім, У. Жылкам, У. Дубоўкам, Н. Арсенневай, М. Танкам у 1910-я, а таксама 20-я і 30-я гг. Еўрапейскі кшталт беларушчыны ў тыя часы быў выразна асэнсаваны і замацаваны ў мастацкім слове.

А. Разанаў тую традыцыю не толькі працягвае, але і істотна развівае. Ён паэтызуе не толькі ярка-беларускае ў натуральных для яго кантэкстах, але пераносіць яго ў кантэксты аддалення. У выніку тое, што на звыклым фоне можа не адразу заўважацца, не вылучацца, на фоне кантрасным робіцца ярчэйшым, «остранённым» (В. Шклоўскі), г. зн. выведзеным з аўтаматызму ўспрыняцця.

Яскравым прыкладам такой паэтычнай стратэгіі А. Разанава з'яўляюцца творы, у якіх беларуская ментальнасць аўтара выяўляецца на фоне нямецкага кантэксту. Разбурэнне А. Разанавым вульгарных стэрэатыпаў «беларускае = перыферыйнае, аддаленае ад цывілізаванага», «беларускае = выключна сялянскае, сярмяжнае» надзвычай выразна адбываецца ў традыцыйных для паэта жанравых формах, якія звязваюцца з яго вопытам засваення нямецкай, швейцарскай культурнай прасторы. «Беларускае = еўрапейскае» – менавіта гэтую эмоцыю-адчуванне выклікае ў чытача паэт. Паступова такая эмоцыя замацоўваецца, фарміруецца ў думку і перакананне.

З такога пункту гледжання асабліваю значнасць маюць кнігі-білінгвы А. Разанава «Гановерскія пункціры» і «Трэцье вока», якія па-новаму прэзентуюць адну з найбольш трывалых і частотных эксперыментальных формаў паэта – пункціры. Варта адзначыць, што да вывучэння нямецкамоўнай творчасці А. Разанава звяртаюцца пакуль што адзінкавыя беларускія літаратуразнаўцы (А.С. Івашчанка [2], У.Л. Сакалоўскі [3]). Сярод набыткаў гэтых даследчыкаў прыярытэтнае месца займаюць працы Е.А. Лявонавай. Так, у раздзеле «Алесь Разанаў і нямецкая літаратура» ў выданні «Літаратурная карта Еўропы: кантакты, тыпалогія, інтэртэкстуальнасць» [4] даследчыцай падрабязна аналізуецца жанравыя і зместавыя асаблівасці паэтычных мініяцюр пісьменніка з вышэйпазначаных яго кніг-білінгваў; нямецкамоўная творчасць А. Разанава разглядаецца Е.А. Лявонавай пераважна ў еўрапейскім кантэксце, у непасрэднай сувязі з еўрапейскай культурнай традыцыяй. Аднак актуальнай задачай на сённяшні дзень застаецца спецыяльнае даследаванне нямецкамоўнай творчасці А. Разанава ў аспекце яе ментальна-нацыянальнай абумоўленасці, у кантэксце ўсёй ранейшай творчасці паэта. Мэта нашай працы – вызначыць і вылучыць след беларускай ментальнасці ў пункцірах А. Разанава «гановерскага» і «швейцарскага» цыклаў.

«Гановерскія пункціры» і «Трэцье вока», створаныя аўтарам у іншых геаграфічных і культурных прасторах, уяўляюць сабой

своеасаблівую ўнікальнасць для беларуска-за межных літаратурных стасункаў. Нямецкі ці швейцарскі чытач, знаёмячыся з творамі беларускага аўтара, можа вызначыць іх якасць: кнігі змяшчаюць беларускамоўны варыянт пункціраў і іх пераклады на нямецкую мову, выкананыя Оскарам Анзулем («Гановерскія пункціры») і Эльке Эрб («Трэцяе вока»). Ёмістасць зместу, пачуццёвая глыбіня, лёгкасць, нязмушанасць у адлюстраванні ўбачанага набліжаюць пункціры А. Разанава да класічных узораў японскай паэзіі – танка і хоку.

Прыгадаем, што першая з вышэйзгаданых кніг мае ўласную гісторыю ўзнікнення: у 2000 г. А. Разанаў атрымаў спецыяльную стыпендыю імя нямецкага філосафа і публіцыста Ханны Арэндт і магчымасць жыць і працаваць два гады ў Гановеры. «Вынікам» знаходжання аўтара ў нямецкім горадзе сталі «Гановерскія пункціры», у якіх мае мастацкі адбітак знаёмства паэта з горадам, яго атмасферай, прыродным і культурным ландшафтам, з людзьмі, іх побытам і звычаямі. Адметнасцю пазначаных мініяцюр з'яўляецца ўрбаністычны хранатоп, пра што сведчыць наяўнасць тапоніма ў назве паэтычнага зборніка. Аўтар апынаецца ў незнаёмай яму да гэтага часу прасторы, якую ён уважліва, крок за крокам пачынае асвойваць. Прычым прастора гэтая мае канкрэтныя межы, не адцягнана-абстрактныя, як у беларускамоўных пункцірах пісьменніка.

З першага пункціра задаецца тэма блукання паэта па нязведаным: «*Блукаю па вуліцах – / незнаёмец: / сонца то з левай рукі, / то з правай*» [5, с. 6]. Гэтае вандраванне лірычнага героя, даўжынёю ў адзін год, суправаджаецца гадавым колам зменаў у прыродзе, якія паэт бачыць і занатоўвае паводле сезоннага прынцыпу ў сваёй кнізе. Малюнкi гарадской прыроды здзіўляюць сваёй выразнасцю, каларытнасцю, вобразнай дасканаласцю. Яны, як і хоку, набліжаны да жывапісу, да «замалёвак з натуры», месца адначасова ў сабе мастацкасць і натуральнасць: «*Снег у чырвоных лапіках: / выйшлі / з ракі чарадою / качкі*» [5, с. 6]; «*Не выпусці!.. / Над слатую / вецер нясе маляўнічы / кляновы ліст*» [5, с. 80]. У творах часта прысутнічаюць словы, у якіх «закадзіраваны» пэўны колер: *завяя, снег, маладзік, сонца, аблокi, хмара, дым, зелле, трава, зямля* і г. д. Яны надаюць вобразнасць паэтычным мініяцюрам і ствараюць адпаведны настрой. Чытаючы пункціры, у чытача ўзнікае ўражанне, што яны напісаны не словатворцам, а намалёваны рукою прафесійнага жывапісца: «*Да чырвані ягадаў / і зеляніны лісця дадаў / таксама і снег свой*

колер: / усё ты маеш цяпер, / куст на Шарлотэнштрасэ» [5, с. 12].

Малюнкi прыроды пераплятаюцца ў аўтара з карцінамі рэальнага гарадскога жыцця. У кнізе мы бачым Гановер не праз канкрэтнае апісанне горада, а праз прызму ўспрымання лірычным героем гарадской паўсядзённасці: «*Змешваюцца з людскою / гамонкай / вароніны галасы: / гановерскае разнамоўе*» [5, с. 36]. Паэт блукае па ваколіцах горада, і ў яго «нараджаюцца» пэўныя водгукі на ўбачанае. І тут надзвычай важны сам працэс руху, бо, па словах творцы, «пункціры і заўважаюцца на дарозе. Сядзячы дома, іх не напішаш. Трэба быць у дарозе, каб заўважыць тое, што адбываецца на дарозе» [6, с. 67].

Пункціры, што ўяўляюць сабой назіранні аўтара за людзьмі – жыхарамі Гановера, падобныя да нататак, у якіх пісьменнік занатоўвае за прыкметанымі ім імгненні: «*Гляне ў акно і зноў / схіліцца над чыімсьці / адзеннем кравец: / атэлье перашыву*» [5, с. 34]; «*Прыхінулася да вушака / і глядзіць / прадаўшчыца марозіва / на аблокi*» [5, с. 62]. У такіх творах заўважаецца небагацце мастацкіх тропай, яны падобныя да кадрай з розных кінастужак, за кожным з якіх – свая гісторыя. У выніку ж Гановер (аналагічна – Базэль) успрымаецца як надзвычай блізкі, «свой» для беларускага чалавека. Паэт нібы разбурае бар'ер адчужанасці, стварае ўражанне еўрапейскай сваяцкасці, свабоды і даступнасці культурнай камунікацыі.

«Пункціры – іх і чытаць не трэба: зірнуў – і прачыталіся; пункціры – іх і пісаць не трэба: яны адшукваюцца самі. Блукаў па невядомых раней мясцінах, заглябляўся ў раней невядомыя краявіды, апынаўся сам-насам з выпадкам і імгненнем, і калі раптам нешта звяртала на сябе ўвагу – гэта звяртаў на сябе ўвагу пункцір. Ён тварыўся з уражанняў ды назіранняў і ў тых акалічнасцях апынаўся самым пільным і чуйным спадарожнікам і самым адпаведным жанрам» [7, с. 11], – распавядае А. Разанаў у адным са сваіх інтэрв'ю. Чытаючы паэтычныя мініяцюры, мы бачым і адчуваем змены, якія адбываюцца ў прыродзе і жыцці чалавека, «пранікаем» у таямніцы горада і яго ваколіц. Пункціры – гэта ўрыўкі, выхапленыя з гарадской паўсядзённасці, але (выкарыстаем аксюмаран) урыўкі цэласныя па вобразнай і эмацыйнай напоўненасці.

У кнігу паэт уводзіць тапонімы, аднак не перагрувае імі паэтычныя мініяцюры; ён ужывае іх для акрэслівання той прасторы, у якой знаходзіцца, акцэнтуючы ўвагу на яе адметнасці: «*Ля кірхі святога Міколы / спыніўся на момант / між голым дрэвам / і надмагіллем / з гатычнымі літарамі. / Адвя-*

чорак» [5, с. 14]; «Здаволіўся. / Пазірае, / з кім падзяліцца піцай: / румянашчокі хлопчык / на Лімэрштрасэ» [5, с. 20]. Праз успрыманне аўтара ў кнізе пададзены дух нямецкага горада, паказана самабытная атмасфера Гановера з яго забавамі і блазнаваннямі: «Адольвае кіламетры / шматтысячны марафон: / бяжыць / кожны навывперадкі / са сваім целам» [5, с. 62]; «Ляцяць угору цукеркі. / У маляваных масках / блазнае / і цешыцца з блазнавання / гановерскі карнавал» [5, с. 24]. Горад у А. Разанава напоўнены пахамі, гукамі, колерамі, і паэтычная душа аўтара вобразна і тонка адлюстроўвае заўважанае ім навокал: «Прыадчыніліся дзверы кавярні – / і зацвілі / ў сцюжным паветры / пахі» [5, с. 6]; «Свецяць і ў дзень, і ў начы / сваімі ліхтарыкамі ля тратуара / жоўтыя дзьмухаўцы» [5, с. 60]. Паэт, па словах Г.М. Кісліцынай, «разьбівае прыродную перарывістасьць сьвету, каб спыніць і захаваць – імгненне. Аўтар не апісвае лінейна тое, што бачыць, а вылучае дэталі пейзажу, гукі й пахі, спрабуючы выклікаць у чытача тыя ж перажыванні, што меў сам» [8].

Многія пункціры А. Разанава з «гановерскага» цыкла, у прыватнасці пейзажныя замалёўкі, без кантэксту могуць успрымацца як творы, напісаныя ў традыцыйнай беларускай рэчаіснасці: «Ці ў гэты бок дзьму?.. – / у чарацінаў / пытаецца вецер. / Ківаюць: у гэты... у гэты...» [5, с. 28]; «Вясна на дварэ!.. / У бульбы / папраразаліся вочкі» [5, с. 50]. У паэтычных мініяцюрах такога кшталту мы не ўбачым экзатычнасці, якая б указвала на спецыфічнасць нямецкага ландшафту, яго непадобнасць да беларускага; хутчэй наадварот, па сваёй вобразнасці некаторыя «гановерскія» творы маюць падабенства з раннімі пункцірамі паэта: «Вецер павеяў, / закалыхаўся зялёны чарот – / і ўзнікла / размова» [9, с. 113]; «Бульба цвіце. / У рамонкаў / круглыя вочы» [9, с. 112].

Блізкая па сваім ідэйным змесце да «Гановерскіх пункціраў» кніга-білінгва А. Разанава «Трэцяе вока», напісаная і выдадзеная ў 2007 г. у швейцарскім горадзе Базэль. Пункціры, што яе складаюць, размешчаны паводле гадавога цыкла, у іх пададзена жыццё прыроды і насельнікаў урбаністычнай мясціны. У адрозненне ад «гановерскіх» мініячюр, у якіх прысутнасць Гановера відавочная, горад у пазначаных творах з'яўляецца своеасаблівай дэкарацыяй, фонам, на якім адбываецца сустрэча паэта з невядомым. У «швейцарскіх» пункцірах няма тапонімаў, дэталёвага апісання горада, галоўнае для лірычнага героя – сузіранне ім прыроды, навакольнай рэчаіснасці: «У горадзе мур: / з адтулін /

цэліцца даўніна» [10, с. 83]; «Сонца заходзіць: / у двое вачэй / узіраюся ў трэцяе вока» [10, с. 42]. Апошні твор, які, па сутнасці, з'яўляецца ключавым для ўсёй творчасці А. Разанава, яскрава ілюструе паэтычнае крэда пісьменніка, яго светаўспрыманне, у якім знаходзяць месца своеасаблівае натурфіласофія і метафізіка. У будзённым аўтар бачыць незвычайнае, унікальнае, што ўражвае да глыбіні душы адначасова сваёй прастатой і складанасцю тых асацыяцый, якія яно выклікае. Чытаючы пункціры паэта, мы адчуваем непаўторнасць быцця, яго прыгажосць і каштоўнасць: «Возера. / У адлюстраванне / падае ліст» [10, с. 64]; «Дождж: / возера / ў акупунктуры» [10, с. 33]. Крышталізацыя прыроды, чуйнае ўспрыманне яе лірычным героем і эмацыйны эффект, што ўзнікае пасля прачытання твора, – усё гэта робіць паэтычныя мініяцюры А. Разанава падобнымі да малюнкаў-імпрэсій. Кніга «Трэцяе вока», па словах Е.А. Лявонавай, пакідае ўражанне «своеасаблівага філасофска-паэтычнага імпрэсіянізму, свайго роду філасофска-паэтычнага дзённіка, у складніках якога занатаваны менавіта імгненні, у слове і вобразе матэрыялізаваны настроі, перажыванні, душэўныя інтанацыі» [4, с. 471]: «У снезе даліна, / у пацерках арабіна: / свята / адна адной» [10, с. 9]; «Што сніцца вам – / сонца? / Дровы / паклаліся ў шталагі: / грэю позірк» [10, с. 22]. Такія творы выклікаюць у чытача пачуццё светлай радасці, дзякуючы тым вобразам, у якіх увасоблены душэўны стан лірычнага героя, яго часовыя эмоцыі, вастрыня ўспрыняцця ім навакольнай рэчаіснасці.

Хранатоп у кнізе «Трэцяе вока» нейтральны, з дамінаваннем універсальнасці. Як ужо адзначалася, горад у паэтычных мініяцюрах паказаны пункцірна, на пярэдням плане выступаюць дэталі пейзажу, які, як у «Гановерскіх пункцірах», па сваёй маляўнічасці набліжаецца да беларускага.

Чытаючы творы паэта, не адразу можна здагадацца, што размова ідзе пра замежную рэчаіснасць. Малюнкі прыроды без цяжкасці суадносяцца з беларускай прасторай, яны арганічна ўпісваюцца ў айчынны ландшафт. Шматлікія вобразы кнігі-білінгвы з'яўляюцца першакрыніцамі беларускіх пункціраў: *дзьмухавец, крапіва, ручай, бяроза, туман, груша, сланечнік, качка* і інш. Чытач, які добра знаёмы з пункцірамі паэтычных зборнікаў «Назаўжды», «Вастрыё стралы», «У горадзе валадарыць Рагвалод», «Паляванне ў райскай даліне», «Рэчаіснасць», «Танец з вужакамі», без цяжкасці заўважыць вобразнае падабенства мініячюр з творами «швейцарскага» цыкла. Пра мастацкае «наследа-

ванне» беларускіх вобразаў у нямецкамоўнай творчасці А. Разанаў распавядае наступным чынам: «Чаго я найбольш тады хацеў – ці ў Гановеры, калі прабіваўся і пачыналі залацець першыя дзьмухаўцы, а я спыняўся каля іх з адчуваннем, што яны пасланцы з Айчыны, ці ў музейным Варпсвэдэ (ён непадалёку ад Брэмена), калі ў краявід уваходзілі, заставаліся ў ім і становіліся сваімі стагоддзі, ці ў населеным старажытнымі вежамі швейцарскім Цугу, калі ззяў і перайначваў тамтэйшы ландшафт таямнічы месяц, – дык гэта каб яны, знаёмыя і блізкія, апыналіся тут, са мною. Не я з імі, а яны са мной. І вось такой настальгіяй апраменены, мабыць, ледзь не ўсе пункціры, якія там адшукваліся і натаваліся. Я іх шукаў як сустрэчу з тым, што мне знаёма адпачатку, – і яны знаходзіліся» [7, с. 11].

У некаторых творах надзвычай выразна адчуваецца настальгія пісьменніка па радзіме, дзякуючы тым вобразам, у якіх захаваны сляды славянскай і нацыянальнай міфалогіі: «Полымем, / дымам / і попелам, / як і раней, / яднаюцца дуб і бяроза. / Дома» [10, с. 73]. Дуб і бяроза – славянскія міфапэтычныя вобразы, дрэвы жыцця. У беларускай міфалогіі і фальклору дуб – Касмічнае Дрэва, увасабленне мужчынскага пачатку, сімвал магутнасці, мудрасці, жыццёвай сілы, велічы. Бяроза – жаночае дрэва, з якім асацыіруецца маладосць, прыгажосць, вытанчанасць. Дуб і бяроза ў народнай культуры, па словах І. Швед, «сімвалізавалі плоднасць, выкарыстоўваліся як сродак павелічэння жыццёвай моцы, як абярэг, здольны засцерагчы чалавека і яго маёмасць ад уздзеяння дэструктыўных сіл, а таксама кадзіравалі ідэю абнаўлення космасу і соцыуму, натуральна становіліся сімваламі роду...» [11, с. 152]. У пункціры бяроза і дуб згадваюцца ў кантэксце дому, і гэта невыпадкова. Дом сімвалізуе самае блізкае для чалавека – сям'ю, род, хатняе цяпло, агмень. Ён жа з'яўляецца абярэгам, аховай ад знешняга, чужога для чалавека свету. Як бачым, названыя вобразы падобныя агульнай сімволікай, вытокі якой у славянскай і беларускай міфалогіі і фальклору.

Гаворачы пра кнігі-білінгвы «Гановерскія пункціры» і «Трэцяе вока», нельга не звярнуць увагу на якасць перакладу іх на нямецкую мову. Оскару Анзулю і Эльке Эрб удалося перадаць пачуццёвую глыбіню твораў, іх вобразную дакладнасць, асацыятыўнасць, падтэкставасць, узнавіць прынцып гульні гукамі, словамі, сэнсамі – «фірменны знак» творчасці А. Разанава. Разам з тым, у некаторых беларускамоўных пункцірах паэта «гановерскага» цыкла сустракаюцца лексемы,

якія не могуць мець адпаведнага, дакладнага перакладу. У такім выпадку перакладчыку даводзіцца падбіраць словы з больш агульным, нейтральным значэннем: «Задубянелі: / надзеў на сябе мароз / памытыя апранахі» [5, с. 10] («*Hart wie Eichenbretter: / Frost ist hineingekrochen / in frischgewaschene Wäsche*» [5, с. 11]). Беларускае размоўнае слова «апранахі» («прадметы верхняга адзення») у пазначаным творы мае нямецкамоўны адпаведнік «Wäsche» («бялізна»), які валодае больш шырокім значэннем і не мае стылістычнай афарбоўкі. У выніку перакладу паэтычны малюнак падвяргаецца вобразнай мадыфікацыі: «Цвёрдыя, як дубовыя дошкі: / мароз схваўся / ў памытую бялізну». Падобнае можна ўбачыць і ў наступных пункцірах аўтара: «То снег, / то імжа, / то яснота – / адну за адной абноўкі / прымервае наваколле» [5, с. 46] («*Mal Schnee, / mal Nieselwetter, / mal offenes – / Die Landschaft probiert / ein Kleid nach dem anderen*» [5, с. 47]); «Адна адной падавалі / прысягі, што будуць / трымацца дарэшткі разам?! / Цагляны / староў камяніцы» [5, с. 26] («*Bis zum bitteren Ende, / haben sie einander geschworen / zusammenzuhalten?! / Die Ziegel / des alten Gebäudes*» [5, с. 27]). У першым выпадку беларускае размоўнае слова «абноўкі» («новае адзенне») перакладзена Оскарам Анзулем як «ein Kleid» («адзенне»). Відавочна, што беларуская лексема мае стылістычную афарбоўку і больш вузкае значэнне, і таму пры перакладзе на нямецкую мову вобразнасць яе сціраецца. У другім творы слова «камяніца» («цагляны будынак») мае нямецкамоўны адпаведнік «Gebäude» («будынак, пабудова»), які ўтрымлівае ў сабе не столькі канкрэтны, колькі абагулены вобраз. У выніку перакладу губляюцца дэталёвасць, канкрэтыка ў адлюстраванні вобраза.

Такім чынам, паэтычныя мініяцюры кнігі-білінгваў А. Разанава «Гановерскія пункціры» і «Трэцяе вока» па фармальным і зместавым прыкметам маюць падабенства з танка і хоку. Пейзажная тэматыка, «сезонная» архітэктоніка, адсутнасць рыфмы, вобразная лаканічнасць, асацыятыўнасць, шырокае выкарыстанне мастацкай дэталі, дакладнасць паэтычнага выказвання – тыя асноўныя рысы, якія ўласцівы пункцірам пісьменніка і традыцыйным жанрам японскай паэзіі. Аднак важна падкрэсліць: пры ўсіх гэтых якасцях пункціраў, што робяць іх дасканалай формай найперш універсальнай камунікацыі, у А. Разанава яны напоўнены нацыянальнай змястоўнасцю, вобразамі з нацыянальнай канцэптואльнасцю, слядамі беларускай ментальнасці.

У «Гановерскіх пункцірах» А. Разанавым упершыню пададзена панарамнае апісанне ўрбаністычнай мясціны і яе жыхароў, паказаны клопаты гараджан і іх забавы. Адметнасць, самабытнасць той прасторы, у якой знаходзіцца паэт-вандроўнік, падкрэсліваюць тапонімы, што ўжываюцца час ад часу ў яго нямецкамоўных творах. У кнізе-білінгве «Трэцяе вока» горад прадстае ў якасці фону, на якім пісьменнік сузірае навакольнае асяроддзе; хранатоп тут больш універсальны ў параўнанні з творамі «гановерскага» цыкла. У кнізе няма тапонімаў, якія б указвалі на «швейцарскую» рэчаіснасць. Толькі нешматлікія пункціры кнігі нагадваюць пра ўрбаністычнасць прасторы – добра знаёмую па айчынным горадзе і беларусу; яе ў новых, замежных праявах асвойвае лірычны герой: «*Вузкі завулак – / ледзь размінуцца: / насустрач / сляпы манах*» [10, с. 10]; «*І гэта работа!.. / Цалюткі дзень / стаіць манекен каля крамы: / у кішэнях рукі*» [10, с. 59].

Напісанья ў іншай часава-прасторавай і культурнай сітуацыі мініяцюры паэтычных зборнікаў «Гановерскія пункціры» і «Трэцяе вока» змяшчаюць шмат пейзажных замалёвак, якія па сваёй вобразнасці і жывапіснасці падобныя да выяў у беларускіх пункцірах. Яны «апраменены» настальгіяй паэта па Радзіме, што выяўляецца ў традыцыйных для беларускіх мініячур вобразах (*дзьмухавец, крапіва, бульба, ручай, бяроза, туман, груша, сланечнік, качка, чарот, рабіна*), а таксама ў безэквівалентнай лексіцы.

Усе гэтыя адзнакі нямецкамоўнай творчасці А. Разанава спрыяюць замацаванню беларускага ў іншанацыянальным кантэксце. Еўрапейскія карані, еўрапейскі, урбаністычны кшталт беларускай ментальнасці сугестыўна перадаецца чытачу разанаўскіх пункціраў, замацоўваючы ў чытацкай свядомасці высокі статус айчыннай культуры. Паэт нібы наноўва сцвярджае беларусаў на законным пасадзе між еўрапейцамі, разбурае псіхалагічныя бар'еры ў міжкультурнай камунікацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. *Шыбека, З.В.* Гарадская цывілізацыя: Беларусь і свет. Курс лекцый / З.В. Шыбека. – Вільня: ЕГУ, 2009. – С. 57.

2. *Івашчанка, А.С.* Паэтыка Алесь Разанава: між медытацыяй і рацыяй: манаграфія / А.С. Івашчанка. – Мінск: БНТУ, 2008. – 144 с.
3. *Сакалоўскі, У.Л.* Беларуская паэзія ў Нямецчыне / У.Л. Сакалоўскі // Літаратура і мастацтва. – 2002. – 27 верасня. – С. 6.
4. *Лявонава, Е.А.* Алесь Разанаў і нямецкая літаратура / Е.А. Лявонава // Літаратурная карта Еўропы: кантакты, тыпалогія, інтэртэкстуальнасць / А.В. Вальчук [і інш.]; навук. рэд. М.У. Мікуліч; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2012. – С. 447-495.
5. *Rasanau, A.* Hannoversche Punktierungen. Zweisprachige Ausgabe. Nachdichtung von Oskar Ansell / A. Rasanau. – Hannover: Revonnah Verlag, 2002. – 95 S.
6. *Разанаў, А.С.* З апокрыфа ў канон: гутаркі, выступленні, нататкі / А.С. Разанаў. – Мінск: І.П. Логвінаў, 2010. – 138 с.
7. *Дубоўская, Т.А.* «Каб дождж дагаджаў вершаказу, а Regen гутарыў герн з вершасловам...»: Гутарка з Алесем Разанавым» / Т.А. Дубоўская // Роднае слова. – 2014. – № 3. – С. 10–12.
8. *Аксак, В.* Алесь Разанаў: «Я птушка, якая ляціць» / В. Аксак. – Радзё Свабода [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.svaboda.org/content/article/24846807.html>.
9. *Разанаў, А.С.* Танец з вужакамі: Выбранае / А.С. Разанаў. – Мінск: Маст. літ., 1999. – 462 с.
10. *Rasanau, A.* Das dritte Auge: Punktierungen. Zweisprachige Ausgabe. Mit einem Nachwort von Ilma Rakusa / A. Rasanau. – Basel: Urs Engeler Editor, 2007. – 108 S.
11. *Швед, І.* Дрэва жыцця / І. Швед // Беларуская міфалогія: Энциклапед. слоўн. / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. – Мінск: Беларусь, 2004. – С. 152.

SUMMARY

The article with the help of descriptive and comparative methods analyzes formal-substantial features of leaders (dotted lines) in the bilingual-books by Ales Rasanau «Hannoversche Punktierungen» (Hannover, 2002) and «Das dritte Auge» (Basel, 2007). For the first time the emphasis is placed on the national content-richness of the miniatures by A. Rasanau in Hannover and Switzerland cycles, on the images with the national concept and marks of the Belarusian mentality. The author draws a conclusion that bilingual-books «Hannoversche Punktierungen» and «Das dritte Auge» promote the consolidation of the Belarusian people in the national context. As if the poet strengthens the Belarusians on their legal place among the Europeans all over again, destroys psychological barriers in cross-cultural communication.

Паступіў у рэдакцыю 07.07.2014 г.